

ISPIT ZA LICENCU

PRETHODNA PROVERA ZANANJA
IZ PREDMETA

PSIHOLOGIJA

Dr Nikola Rot, Dr Slavoljub Radonjić

Priredio: Prof. Miloš Vasiljević, dipl.ing el.

Tehnička škola Čačak, Mart 2011.god.

Proučava **psihički život** na osnovu objektivnog ponašanja i neposrednog subjektivnog iskustva

Psiha:

- intelekt (opažanje, učenje, pamćenje, mišljenje)
- emocije (osećanja)

Psihološke nauke:

- Teoretske discipline:
 - *Opšta psihologija* (psiha)
 - Fiziološka psihologija
 - *Razvojna psihologija* (razvoj psihičkog života od rođenja do smrti)
 - Socijalna psihologija
 - Psihologija ličnosti
- Primjenjene discipline:
 - *Pedagoška psihologija* (vaspitanje i obrazovanje)
 - Klinička psihologija
 - Mentalna higijena
 - Psihologija rada

Metode (načini) psiholoških istraživanja:

- Objektivne metode – realni podaci (posmatranje)
- Subjektivne metode – doživljaji (samoposmatranje)
- Eksperimentalna metoda – sistemsko menjanje uslova neke pojave
- Neeksperimentalna metoda – sistematsko posmatranje cilja

Tehnike (sredstva) psiholoških istraživanja:

- Upitnik – pismeni sistem pitanja otvorenog i zatvorenog tipa
- Intervju – usmena pitanja i odgovori (razgovor)
- Skala procene – skaliranje pojave ili osobine
- Anketa – istraživanje *grupe* pomoću uzorka
- Psiho Test – proveravanje psihičkih svojstava (sposobnosti, ličnosti, znanja)

Organska osnova psihičkog života:

- Nervni sistem – reguliše rad organa, dvosmerna veza organizma sa okruženjem, pamćenje
- Receptori – čula
- Efektori – mišići i žlezde

Nervni sistem:

- centralni (mozak - moždana kora: senzorne, motorne i asocijacione zone i kičmena moždina)
- periferni (nervne ćelije i vlakna (neuroni) u čulima i mišićima)

Žlezde:

- sa spoljašnjim lučenjem (pljuvačna, znojne,...)
- sa unutrašnjim lučenjem ^{u krv}
 - Hipofiza – reguliše ostale žlezde
 - Nadbubrežna – (luči adrenalin) emotivne aktivnosti
 - Štitna (tiroidna) – reguliše metabolizam
 - Polne – (luče testosteron i estrogen) definišu polne karakteristike

Psihički razvoj - razvoj psihičkog života (RAZVOJ = NASLEĐE + ISKUSTVO)

- Filogenetski razvoj – psihički razvoj vrste (faktori: rad menja životnu sredinu, društveni život, govor)
- Ontogenetski razvoj – psihički razvoj pojedinca (faktori: nasleđe, sredina, aktivnost pojedinca)
 - Shvatanja ontogenetskog razvoja:
 - Nativizam – na osnovu *nasleđa*
 - Empirizam – na osnovu iskustva tj. *životne sredine*
 - Interakcionizam – na osnovu *nasleđa* i *ž.sredine*
 - Strukturalizam – neurološka struktura => struktura ponašanja
 - Biheviorizam – sticanje novog ponašanja => razvoj

PSIHIČKE POJAVE (PROCESI, OSOBINE I STANJA)

OSEĆAJ I OPAŽAJ

Osećaj – čulni podatak postoji u našoj svesti

Opažaj – čulni podatak određenog značenja (znanje o čulnom podatku) postoji u našoj svesti

Spoljašnje draži – pojave koje postoje i potiču od spoljašnje realnosti i izazivaju osećaje i opažaje

Veze između draži i osećaja daju mogućnost saznanja objektivne realnosti !

Zakoni organizacije draži u opažaje:

- Zakon blizine
- Zakon sličnosti
- Zakon simetričnosti i forme
- Zakon kontinuiteta – zajedničke sudbine

Iskustvo – daje smisao opažajima.

Motivacija – daje intenzitet opažajima.

Pažnja – stepen psihičke budnosti (prilikom opažanja)

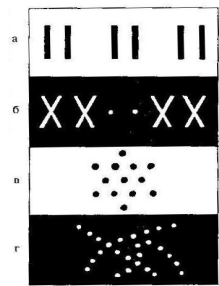
Selektivnost, usmerenost i prilagođavanje organizma za prijem draži povećavaju pažnju !

Pažnja = koncentracija (prilikom razgovora ili mišljenja)

Kognitivna obrada informacija – prenos i obrada informacija

Kognitivno – saznavno ! (saznanje = informacija)

1. Draži trenutno pune *čulni (senzorni) registar*. ((INPUT))
2. Prenos sensorisanih podataka do *kratkoročne memorije* u kojoj se vrši osmišljavanje korišćenjem podataka iz dugoročne memorije (malog, ograničenog kapaciteta – ne možemo istovremeno vršiti više osmišljavanja - razmišljanja). ((RAM+CPU))
3. Prenos podataka iz kratkoročne u *dugoročnu memoriju* – **pamćenje** ! Preduslov prenosa je ponavljanje ili kodiranje (osmišljavanje). ((HDD))
4. Povezivanje podataka iz kratkoročne i dugoročne memorije dovodi do *spoljašnje reakcije*. ((OUTPUT))

Слика 5. – Илустрација процесних улога у осећању преко вида

Opažanje osoba

Opažanje osoba je ocenjivanje emocija i temperamenta (crta ličnosti).

Opažanje emocija:

Emocije se izražavaju trenutnim izrazom lica (facijalna ekspresija).

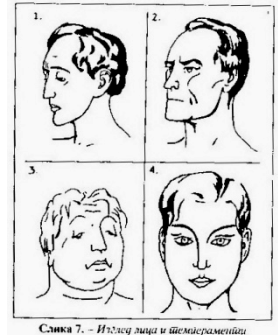
Glavne (i najčešće) emocije: sreća, žalost, strah, iznaneđenje, gnev(ljutnja) i gađenje.

Ocenjivanje crta ličnosti (temperamenta):

Vrši se na osnovu trajnih crta lica (fizionomija lica).

Karakteristični temperamenti vezani za karakteristične fizionomije:

1. Melanholik – mekane, tužne crte lica
2. Kolerik – ozbiljne, oštre, ljute crte lica
3. Flegmatik – opuštene, pospane crte lica
4. Sangvinik – pravilne, smirene crte lica

Ocene na osnovu crta lica su nepouzdana i verovatno pogrešne !

Ocena na osnovu postupaka je pouzdanija.

Prva impresija – nepouzdana i promenljiva.

Greške u opažanju osoba:

Tri razloga:

1. Malo sigurnih, čulnih podataka
2. Pristrasnost ocenjivača
3. Činioci koji ometaju objektivnost opažanja

Sistematske (redovne) greške:

1. Halo efekat – na osnovu prve impresije
2. Lične teorije – neke osobine uvek idu zajedno
3. Neopravdane funkcionalne analogije – psihičke na osnovu fizičkih osobina
4. Uprošćavanje – isticanje samo nekih osobina
5. Stereotip – osobine vezane za zanimanje, položaj, naciju (etnički stereotip),...

Atribucija – zaključivanje o uzrocima ponašanja.

- *Tuđa ponašanja* se objašnjavaju unitrašnjim uzrocima.
- *Vlastito ponašanje* se objašnjava spoljašnjim uzrocima.

UČENJE

Tradicionalno usko shvatanje:

- *Svesna namerna aktivnost* u cilju *sticanja znanja* koja se izvršava namernim *ponavljanjem*.

Današnje šire shvatanje:

- Trajna *promena* (ponašanja) ličnosti koja se manifestuje u njenoj aktivnosti i koja je *rezultat prethodne aktivnosti*.

Nasleđe + učenje = razvoj !

Vrste učenja:

1. Senzitivizacija i habituacija
2. Uslovljavanje
3. Instrumentalno učenje
4. Učenje uviđanjem (mišljenjem)
5. Učenje po modelu
6. Sticanje motornih veština
7. Verbalno učenje

1. **Senzitivizacija i habituacija** (učenje ponašanja kao reagovanja ili ne reagovanja na draži)

- Senzitivizacija – reagovanje na draži
- Habituacija – privikavanje (da se ne reaguje na draži)

2. **Uslovljavanje** (uzrok ponašanja u uslovnoj draži)

- Klasično uslovljavanje

Pavlovljevi ogled: Pas se hrani uz metronom i luči pljuvačku.

Pavlov

- hrana – безусловna draž
- metronom – uslovna draž
- pljuvačka – безусловna ili uslovna reakcija (zavisi od vrste draži)

Vrste uslovnih reakcija:

- reakcije unutrašnjih organa
- motorne reakcije
- imunološke reakcije
- emocionalne uslovne reakcije

↓↓↓

- Emocionalno uslovljavanje:

Ogled sa malim Albertom (beba):

Votson i Rajner 1920.

Strah od belog pacova (uslovna draž), zbog jakog zvuka (bežuslovna draž).

Karakteristike emocionalnog uslovljavanja:

- Nastaje brzo
- Lako se širi, uopštava (u smislu uslovnih draži)
- Teško se gasi

Neutralne draži, prisutne u trenutku emocije, se vezuju za tu emociju i kasnije izazivaju tu emociju.

Primer emocija kao uslovnih reakcija su **fobije, simpatije i antipatije**:

- Klaustrofobija – strah od zatvorenog prostora (rovovi u prvom svetskom ratu).
- Agorafobija – strah od otvorenog prostora tj. samoće (sama opljačkana na ulici).

- Simpatija – sviđa mi se neko kao bivša ljubav.
- Antipatija – ne sviđa mi se neko kao bivši loš partner.

3. Instrumentalno učenje (uzrok ponašanja je nagrada ili kazna)

Učenje pomoću pokušaja i grešaka tj. pomoću nagrada i kazni – *postupno učenje*.

Torndajkov ogled:

Torndajk, XIX vek

Gladna mačka otvara kavez povlačenjem omče i stiže do hrane.

Zakon efekta:

Slučajni *uspešni pokušaji se uče*, a slepi pokušaji se eliminišu.

Taktika instrumentalnog učenja:

Željeno ponašanje nagraditi, a nepoželjno ponašanje kazniti.

4. Učenje uviđanjem (rešavanje problema uviđanjem, tj. mišljenjem – inteligentno učenje)

Učenje osmišljavanjem novih načina za ostvarenje novog ponašanja – *naglo učenje*.

Kelerov ogled:

Keler

Majmun u kavezu uzima štap da bi dohvatio bananu van kaveza.

Objektivni znaci uviđanja – razumevanja i mišljenja:

1. Naglo rešenje – posle neuspehli pokušaja majmun se smiri, a nakon toga se naglo ozari.
2. Namerno rešenje – ide najkraćim putem, pravo do štapa i dohvata bananu.
3. Zapamćeno rešenje – kada se ponovi problem, majmun ne ponavlja greške, odmah rešava problem.
4. Naučeno rešenje – sličan problem, majmun rešava po istom principu.

Učenje uviđanjem je najefikasnije !

5. Učenje po modelu (kopiranje uzora)

Imitacija – kopiranje spoljnih vidljivih ponašanja

Identifikacija – kopiranje unutrašnjih svojstava (karakter, sistem vrednosti,...)

Preduslovi učenja po modelu:

- mora da postoji uzor (model)
- učenik je motivisan
- učenik posmatra i pamti osobine uzora
- učenik je sposoban da imitira uzor
- učenik se ponaša kao uzor (naučeno !)

6. Sticanje motornih veština

Psihološki momenti kod sticanja veština:

- Upoznavanje veštine - posmatranjem uzora ili verbalnim opisom
- Ponavljanje - pojedinih radnji i sklapanje u celinu, a izvođenje se automatizuje
- Spoznaja rezultata - tj. postojanje povratne informacije o uspešnosti

7. Verbalno učenje (učenje verbalnog gradiva)

Vrste verbalnog učenja:

- Učenje napamet – memorisanje
- Učenje s razumevanjem – učenje uviđanjem, razmišljanjem

Transfer učenja (primena znanja)

Prenos učenja, tj. dejstvo ranijeg učenja na kasnije učenje.

- Pozitivno dejstvo transfera – ranije naučeno olakšava učenje
- Negativno dejstvo transfera – ranije naučeno otežava učenje (izaziva zaboravljanje)

Problemi transfera učenja:

1. Problem razvijanja psihičkih funkcija – vežbanjem tj. ponavljanjem

Jednostavno ponavljanje ne dovodi do razvijanja psihičkih funkcija (opažanja, mišljenja,...) !

2. Problem primene znanja (u novim situacijama)

Zakoni primenljivosti znanja:

- Uopšteno, generalizovano znanje je primenljivije
Treba se osloboditi ustaljene zablude da je pravilna verbalna reprodukcija osnovno merilo znanja i njegove primenljivosti !
- Znanje je generalizovano:
 - ako je zasnovano na većem broju primera
 - ako je primenljivo na većem broju slučajeva
- Znanje je primenljivije ako su učenici do znanja došli sami – učenjem putem otkrića, učenje uviđanjem, inteligentno učenje
- Primenu znanja treba uvežbavati, transfer se neće javiti spontano (zlatno pravilo transfera)

Pamćenje

Pamćenje je trajanje naučenog, stvaranjem trajne promene u nervnom sistemu.

Tri manifestacije (nivoa) pamćenja:

- Reprodukacija – sećanje
- Rekognacija – prepoznavanje
- Ušteda pri ponovnom učenju

Kratkoročno pamćenje – javlja se neposredno posle utiska (neposredno pamćenje) i traje kratko (10-20sec). Dugoročno pamćenje zavisi od: pažnje učenika, trajanje ili ponavljanje utiska, osmišljavanja utiska (dobro pamtiti znači razmišljati o onome što se uči)

Kvalitativne promene u pamćenju

Sećanje je više rekonstrukcija nego reprodukcija. Najbolje se pamte:

- Osnovna šema
- Istaknuti detalji
- Racionalizacija pamćenja = osmišljavanje sadržaja
- Asimilacija kod pamćenja – osmišljavanje na osnovu starog iskustva

Bartletov ogled: Predstave oficira su se vremenom menjale u pravcu tipičnih shvatanja o oficirima.

Bartlet

Psihologija pamćenja i problemi svedočenja

Problem svedočenja je nije u opažanju, već u pamćenju !

- Sugestivna pitanja: Brzina smrskanih automobila ?
- Stres i strah otežavaju pamćenje
- Pogrešna identifikacija: Sledžija je lice sa TV-a u trenutku silovanja.

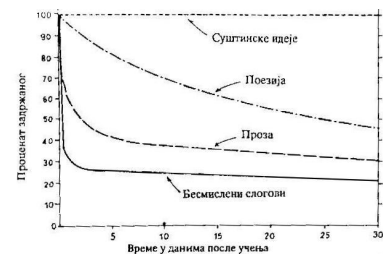
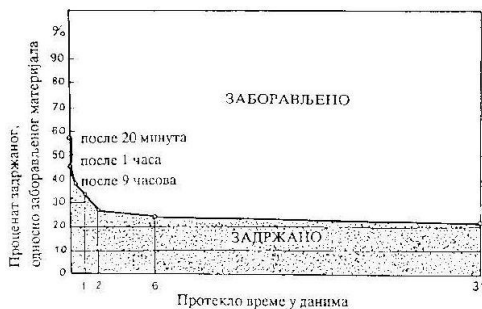
Zaboravljanje

Zaboravljanje je slabljenje i nestajanje naučenog.

Zaboravljanje je vremenom sve sporije !
(Naučeno pre mesec dana se neće sutra zaboraviti.)

Zaboravljanje različitih vrsta gradiva je različito:
Smislaono gradivo se sporije zaboravlja !

Kriva zaboravljanja:

Uzroci zaboravljanja

- Spontano zaboravljanje – ne ponavljanje tj. ne upotrebljavanje
- Aktivno zaboravljanje – interferencija gradiva (međusobno sukobljavanje gradiva)

1. Proaktivna inhibicija - ranije naučeno **omet**a sadašnje **učenje** !

o ---→ #

2. Retroaktivna inhibicija - sadašnje učenje **omet**a pamćenje ranije naučenog !

←--- o

Uzroci retroaktivne inhibicije (aktivnog zaboravljanja):

- Sličnija gradiva se međusobno više ometaju (mešaju, brkaju).
- Vremenski razmak između dva učenja smanjuje ometanje
- Razgraničavanje gradiva – uočavanje razlika smanjuje ometanje
- Organizovanost u smisaone celine smanjuje ometanje

Pretpostavke o većitosti pamćenja:

- Hiperamnezija – živa sećanja (odmotavanje) u situacijama opasnim po život
- Hipnotička hiperamnezija – sećanja pod hipnozom
- Električna draženja kore velikog mozga – vraćanje „zaboravljenog“
- Potiskivanje – mehanizam odbrane od negativnih sećanja tj. selektivna amnezija

Zaključak: Nema zaboravljanja, postoji trajna nesposobnost reprodukcije !

PSIHOLOŠKI USLOVI USPEŠNOG UČENJA – SPOSOBNOST UČENJA

Sposobnost učenja = inteligencija (pretežno memorisanje ili pretežno shvatanje ?)

Inteligencija se ne izjednačava sa memorisanjem, već sa razumevanjem i shvatanjem odnosa !

Motivacija za učenje

Jerks – Dodsonov zakon:

Jerks, Dodson 1908.

Motivacija poboljšava učenje samo do određene optimalne tačke, nakon toga motivacija slabi učenje.

Uticaj motivacije na učenje:

- Motivacija povećava pažnju – psihičku budnost
- Motivisan učenik vrši dublju obradu informacija (gradiva)

Vrste motivacije za učenje:

- Unutrašnja motivacija – motivi potiču iz sadržaja gradiva koje se uči
Radoznalost, kvazipotrebna („ima da ga rešim...“), kognitivni nesklad (protivrečnost ranijim saznanjima),...
- Spoljašnja motivacija – motivi ne potiču iz sadržaja gradiva koje se uči
Ekonomski motiv, obzir prema roditeljima, sujeta, nagrade, kazne, takmičenje,...

Namera da se uči (namera = odluka)

Namera omogućuje uspešno učenje. (Potreban, ali ne i dovoljan uslov ! (osim za nenamerno učenje))

- Namerno učenje – postoji namera memorisanja
- Nenamerno učenje – ne postoji namera memorisanja, već se vrši duboka prerada informacija !

Stepen aspiracije tj. **ambicija** (težnja) određuje krajnji domet učenja !

Fizički i fiziološki uslovi učenja

Fizički uslovi: klimatski uslovi, meteorološki uslovi, buka, zadimljena prostorija, radni prostor,...

Fiziološki uslovi (organski uslovi) : bolest, umor, glad,...

Radne navike

Radna navika podrazumeva **plan rada** !

Zlatno pravilo sticanja radnih navika: Ne odlaži izvršenje obaveza ! (što možeš danas ne ostavljaj za sutra.)

Metode (ili tehnike) uspešnog učenja

- Osmišljavanje
 - opšte ideje i principi se najbrže uče i najduže pamte.
 - Dobro učiti = misliti o onome što se uči
 - Opšti pregled gradiva – uvid u celinu
 - Sam sebi postavi pitanja o naučenom
- Učenje po delovima i učenje celine
 - Kombinovano – prvo uvid u celinu, pa podela na delove
- Vremenski raspoređeno učenje
 - Kod neosmišljenog gradiva - trajnost je veća
 - Nije dobro kod osmišljenog gradiva i kod rešavanja problema
- Aktivno učenje – učenje sopstvenom aktivnošću
 - objašnjavanje drugima
 - preslišavanje
- Preslišavanje – aktivan napor da se setimo naučenog
 - Korisno kod doslovnog pamćenja – bubanje
 - Preslišavanje može biti: glasno i doslovno, svojim rečima, u sebi, pismeno.
 - Preslišavanje ne treba redom, već po važnosti
 - Preslišavati se treba: što ranije, samostalno, posle svake manje celine, na kraju celog gradiva.
- Pregled pročitanog gradiva – vrši se čitanjem (za razliku od preslišavanja)
 - Važe isti principi kao i za preslišavanje
- Ponavljanje
 - Vršiti se obnavljanje naučenog (pre zaboravljanja, pa sve ređe)
- Podvlačenje – samo glavne ideje i važni detalji
 - Ne pri prvom čitanju
- Pravljenje zabeleški
 - Izvod (u obliku skice) – u izvodu samo najvažnije, ističe se struktura gradiva (načinom štampe, uvlačenjem teksta, numerisanjem celina,...), izvod omogućuje brzo i efikasno ponavljanje gradiva
 - Rezime (u obliku neprekidnog teksta) – skraćeni sadržaj bitnih stvari

Organizacija procesa učenja

1. **Prethodni pregled** – uvid u celinu gradiva
2. **Prvo čitanje** i Podela gradiva u manje celine
3. Obeležavanje značajnih mesta
4. **Drugo čitanje** sa pitanjima koje učenik postavlja sam sebi
5. Kratak pregled celina prilikom čitanja
6. Završni pregled gradiva – **preslišavanjem** i čitanjem (7)
7. Podvlačenje (6)
8. **Izvod ili rezime**
9. Prvo **ponavljanje** – nekoliko dana posle
10. Sledeća ponavljanja nakon dužih intervala

MIŠLJENJE

Mišljenje je shvatanje odnosa između dva elementa !

Dva osnovna oblika mišljenja:

Spirman

1. Shvatanje odnosa između dva elementa
2. Na osnovu jednog elementa i odnosa se dolazi do drugog elementa (matrica kao test inteligencije)

Majerov ogled:

Majer

Tri letve, dve kocke – priklještit i između poda i plafona.

Direkcija – model traganja za rešenjem, tj. način pristupa problemu

Sugestija usmerava izbor direkcije.

Skrivena direkcija – formulacija zadatka skriva pravu direkciju (4 trougla od 6 šibica)

Opis misaonog toka:

1. Uočavanje (shvatanje) problema
2. Stvaranje direkcije
3. Javljanje hipoteze
4. Provera hipoteze

Stvaralačko mišljenje – stvaralaštvo (umetnička dela, naučna otkrića, tehnički pronasci)

Najstroži kriterijum: Stvaranje originalnog dela prvi put u istoriji.

Blaži kriterijum: Stvaranje originalnog dela bez obzira na prethodna slična dela.

Faze stvaralačkog mišljenja:

1. Priprema – preparacija (sticanje neophodnih znanja, eksperimentisanje, prvi pokušaji,...)
2. Inkubacija (stvaralac ne radi ništa – nesvesno mišljenje)
3. Inspiracija (iznenadno, spontano javljanje ideje)
4. Provera – verifikacija

Vrste mišljenja:

1. Imaginativno – divergentno (stvaralačko) (mašta i što više rešenja)
 - stvara se objektivna tvorevina (pesme, slike, muzika,...)
 - ne stvara se objektivna tvorevina (maštanje, **fantaziranje**, snovi,...)
2. Realističko – konvergentno (logičko) (realnost, istina i jedinstveno rešenje)

Razvoj mišljenja

Pijažev opis intelektualnog razvoja:

Žan Pijaže

1. Stadijum senzomotorne inteligencije (0 – 2 god.)
Ponašanje je reakcija na draži.
2. Preoperacioni stadijum (2 – 7 god.)
Simbolički procesi – predstavljanje odsutnih objekata i razvoj jezika.
3. Stadijum konkretnih operacija (7 – 11 god.)
Logičke operacije vezane za konkretne objekte i situacije.
4. Stadijum formalnih (zamišljenih) operacija (11 - >)
Adolescent – ponaša se kao odrastao čovek.

Intelektualne sposobnosti

Inteligencija:

- sposobnost prilagođavanja novim situacijama korišćenjem starog iskustva !
(rešavanje novih situacija shvatanjem bitnih odnosa u datoj situaciji – mišljenjem !)

Merenje sposobnosti (inteligencije)

Bine-Simonov umni količnik je količnik između umnog i kalendarskog uzrasta (x100) !

Bine – Simon 1905.

Umni uzrast: umna godina se prezentuje pomoću 6 zadataka za određeni kalendarski uzrast.

Spirmanova teorija dva faktora inteligencije:

Spirman

1. G faktor – opšti faktor (shvatanje odnosa (mišljenje) i apstraktno mišljenje)
2. S faktor – specifični faktor (pamćenje, mehanička sposobnost, muzička sposobnost,...)

Terstonova teorija faktora inteligencije:

Terston

1. W faktor – Word faktor (rečitost)
2. V faktor – Verbalni faktor (razumevanje verbalnog zadržaja)
3. N faktor – Numerički faktor (sposobnost manipulisanja numeričkim podacima)
4. S faktor – Space prostorni faktor (orijentacija u prostoru)
5. M faktor – Memorijski faktor (pamćenje)
6. P faktor – Perceptivni faktor (opažanje)
7. R faktor – Rezon faktor (shvatanje odnosa, principi, zakonitosti,...)

Gilfordova struktura intelekta:

Gilford

Više od 50 faktora klasifikovanih prema psihičkim operacijama:

Individualne razlike

	<u>Umni količnik</u>
• Prosečna inteligencija	90 – 110
• Normala inteligencija	70 – 130
• Umno zaostale osobe	ispod 70
▪ Debili	50 – 70
▪ Imbecili	20 – 50
▪ Idioti	0 – 20
• Talentovane osobe	iznad 130 (do 200)

Inteligencija je potreban ali ne i dovoljan uslov velikih dostignuća.

EMOCIJE

Unutrašnji doživljaj spoljašnje realnosti !

Emocije se sastoje od tri pojave (promene):

1. Fiziološke promene (puls, pritisak, disanje, adrenalin,...)
2. Promene ponašanja (mimika, pokreti, gestovi, drhtanje,...)
3. Unutrašnji doživljaj emocije – subjektivni doživljaj

Osećanje – stanje prijatnosti ili neprijatnosti

Emocija – doživljaji: radost, tuga, strah,...

Afekat – nagla, jaka emocija sa burnim tokom: strah, bes, velika radost,...

Raspoloženje – manje intezivno dugotrajno emocionalno stanje

Sentiment – trajna struktura u nervnom sistemu: mržnja, ljubav,... (pod određenim uslovima javlja se osećanje)

Shvatanje emocija

Klasično shvatanje:	opažaj	> emocija	> telesne promene	☺
Džems-Langeova teorija:	opažaj	> telesne promene	> emocija	☹
Kognitivna teorija (Šahter: injekcija adrenalina):	Nema emocije bez sazajne komponente !			

Složene (mešane) emocije: strahopoštovanje, prekor, sažaljenje, kajanje, divljenje,...

Razvoj emocija kod dece

Razvoj emocija zavisi od:

- nasleđa (Albert se plaši buke) Watson-Rajnerov eksperiment 1920.
- učenja (Albert se plaši belog miša)
- iskustva (Albert se plaši bele boje)

Razvoj emocija kod dece je hronološki uvek isti: uzbuđenje, nezadovoljstvo, zadovoljstvo, strah, ljubav...

Dečije emocije su intezivne i kratkotrajne.

Razvoj emocija kod adolescenata

Adolescencija – period najvećih i najbržih promena čoveka (10. – 20.god) i građenje ličnog identiteta.

Rani adolescent (10-15.) je prema roditeljima i školi buntovnik, a prema društvu konformista (zastupa stavove).

Moralna osećanja

Moralna radnja se ne vrši iz osećanja, već iz dužnosti (poštovanje moralnih principa)!

Kant

Etika brige: (Etika – nauka o moralu, etički=moralno)

- Prosocijalno ponašanje – dela korisna drugima
- Altruističko ponašanje – dela korisna drugima bez očekivanja koristi za sebe

Empatija (saosećanje, pomaganje drugima u nevolji) je urođena i potiče iz roditeljskog instinkta.

Mek Dugal XX

Tri stadijuma moralnog ponašanja (razvoj morala):

Kolberg XX

1. Dete se bori za nagrade, izbegava kazne,
2. Čovek se bori za socijalno odobravanje, izbegava socijalnu osudu
3. Čovek poštuje tako izgrađene moralne principe bez obzira na kazne, nagrade, socijalno odobravanje ili osudu !

Estetska osećanja – opažanje lepote dela, a ne sadržaja.

Umetnička lepota – lepo prikazivanje lepih ili ružnih stvari (estetski lepa slika ružne žene i ružna slika lepe žene)

Međulična naklonost (i nenaklonost)

Naklonost je pozitivan odnos prema nekoj osobi i ima tri komponente:

1. Kognitivni deo – *saznanje* o pozitivnim osobinama te osobe
2. Konativni deo – pozitivni *voljni postupci* prema toj osobi
3. Emocionalni deo – pozitivna *osećanja* prema toj osobi

Faktori naklonosti:

1. Sličnost
2. Temperament - crte ličnosti
3. Njena ocena o nama
4. Ostvarenje namera i ciljeva prema njoj

Ljubav

Ljubav je viši stadijum naklonosti kao:

- Trenutno emocionalno stanje (kao intezivno lepo **osećanje**)
- Trajno emocionalno stanje (kao **sentiment** – pod određenim uslovima javlja se osećanje)

Vrste ljubavi:

- Roditeljska
- Prijateljska
- Romantična (prema osobi suprotnog pola uz seksualnu želju)

Značaj emocija za mentalno zdravlje

Svaka organska bolest ima psihološko poreklo !

Trauma

Trauma je **preplavljenost snažnim dražima** koje izaziva neprijatno psihičko stanje !

Posttraumatski poremećaj:

1. Stresni posttraumatski poremećaj – situacije slične preživljenoj traumi izazivaju stres.
2. Opšta posttraumatska otupljenost – gubitak interesovanja za dešavanja, otuđenost, nesposobnost,...

Stres

Stres je **reakcija organizma na zahtev za novim prilagođavanjem**. (Inteligencija je sposobnost prevazilaženja stresa)
Seli

- Stresor – stresna situacija koja zahteva novo prilagođavanje
- Stres – reakcija na stresnu situaciju

Stresor može biti:

- Fizičke prirode – povrede, bolest, hladnoća,...
- Psihološke prirode – snažne emocije (i pozitivne i negativne), preteran rad, buka,...

Adaptacioni sindrom

Adaptacioni sindrom - odbrambeni procesi organizma izazvani stresorima, odvija se u tri faze:

1. Uzbuna, alarm izazvan stresorom
2. Otpor stresoru
3. Slom, ako otpor ne potisne dejstvo stresora

Psihosomatske posledice stresa: pritisak, šećer, čir, infarkt,...

Anksioznost

Anksioznost je strepnja, unutrašnji strah, „neopravdan“ strah (izazvan uslovnom draži).

Vrste straha:

- Realan strah
- Neurotski strah (iracionalan, preteran strah)
- Anksioznost (strah koji nema izvor u spoljašnjoj situaciji – unutrašnji strah)

Vrste anksioznosti:

- Slobodno lebdeća anksioznost – plašljivo iščekivanje karakteristično za anksiozne ličnosti
- Fobije – anksioznost vezana za spoljašnji objekat (posledica emocionalnog uslovljavanja)
- Panični anksiozni napad – iznenadni snažan napad straha bez spoljašnjih razloga
- Telesna anksioznost – hronični, dugotrajni simptomi (smetnje, teškoće,...)

Psihosomatska oboljenja – oboljenja izazvana psihičkim uzrocima, poremećaji !

MOTIV (MOTIV = STEČENA POTREBA, **Instikt** – urođena potreba)

Motiv – stečena potreba koja pokreće aktivnost. (Uži pojmovi: potreba, nagon, želja, težnja, namera).

Potreba je nedostatak.

- Organska (fiziološka) potreba – fizički nedostatak u organizmu.
- Psihološka potreba – psihološki nedostatak.

Nagon je svesno doživljena potreba (glad, žeđ, seks).

Želja je potreba sa jasnom predstavom cilja koji zadovoljava potrebu.

Težnja je potreba sa neodređenim ciljom zadovoljenja. Neodređeni motiv.

Namera je odluka. Podrazumeva postojanje motiva, prihvatanje motiva, postavljen cilj.

- **Homeostazni (fiziološki) motivi** - NIŽI MOTIVI

Urođeni motivi koji počivaju na organskim (fiziološkim) potrebama (glad, žeđ, seks, kiseonik, san, pražnjenja,...)

- Organski nedostaci
- Organski viškovi

Homeostaza je telesna ravnoteža između potrebnog i postojećeg (voda u organizmu).

Karakteristike homeostaznih motiva (Motivacioni homeostazni ciklus):

1. Neprijatno draženje, napetost (žeđ)
2. Pokretanje aktivnosti (tražimo vodu)
3. Vraćanje u ravnotežu, eliminisanje napetosti (pijemo vodu)
4. Prijatna draž kao posledica otklanjanja neprijatne draži

Seksualni motiv

Organski (fiziološki) motiv povezan sa emocijom ljubavi.

Evolucija seksualnog nagona:

1. Nagon produženja vrste
2. Nagon kontrolisan hormonima
3. Nagon kontrolisan seksualnim dražima (vizuelne, taktilne (neposrednim kontaktom), slušne)

Roditeljski motiv

Materinski motiv jači od gladi i žeđi. Roditeljski motiv razvija snažno osećanje ljubavi, nežnosti i brige.

- **Nehomeostazni (emocioni) motivi** - VIŠI MOTIVI

Emocije sa motivacionim karakterom, aktivnost, čulna stimulacija, radoznalost,...

Karakteristike nehomeostaznih motiva:

1. Nema doživljaja neprijatnosti,
2. Pokretanje aktivnosti u cilju nove stimulacije (povećanje draženja),
3. Prijatnost nije posledica otklanjanja neprijatnosti

Motivi intelektualnog rada (učenja)

- Unutrašnji motivi – proističu iz sadržaja učenja
- Spoljašnji motivi – ekonomski, uspeh, isticanje,... (ne proističu iz sadržaja učenja)

Prijatnost kao pokratač aktivnosti – HEDONISTIČKA motivacija

Osnovni motiv čovekove delatnosti je sopstvena korist (utilitarizam) i zadovoljstvo (hedonizam) !

Frojd

Lični motivi

Motivi koji povećavaju vrednost sopstvenog JA.

- Povećanje sopstvene vrednosti u sopstvenim očima – samopotvrđivanje, afirmacija, lični razvoj,...
- Povećanje sopstvene vrednosti u očima drugih – poštovanje, ugled, bolji, slavan, moć nad drugima.

Motiv postignuća

Težnja da se postigne nešto „vredno“. To je lični motiv koji ima društveni značaj.

Društveni motiv

Motivi koji zahtevaju veze sa drugim ljudima.

- Pozitivni – saradnja, pomoć, upoznavanje, zbližavanje,...
- Negativni – agresivnost, sebičnost, neprijateljstvo,...

Agresivnost

Težnja za nanošenjem štete, povrede ili uništenjem.

Agresivnost je urođena.

Lorenc

Agresivnost kao:

- samostalni motiv (napad)
- reakcija na frustraciju (odbrana)

Sticanje motiva i funkcionalna autonomija motiva

Socijalizacija motiva – promena načina zadovoljenja motiva pod uticajem društva.

Funkcionalno autonoman motiv – motiv kao sredstvo za postizanje cilja postaje cilj sam za sebe (baba se šminka, mornar plovi, čovek neće u penziju).

Hijerarhija motiva (po značaju)

Maslov

1. Fiziološke potrebe
2. Potrebe za sigurnošću
3. Potreba za ljubavlju
4. Potreba da nas cene (i da se samocenimo)
5. Potreba za samoostvarenjem (razvijanje sopstvenih potencijala – čovek mora da bude ono što može !).

Više potrebe se javljaju kada su niže potrebe zadovoljene !

STAVOVI, INTERESOVANJA, VREDNOSTI

STAVOVI

Stav – izrazito pozitivan ili negativan odnos prema nečemu.

Stav može biti lični ili društveni (socijalni).

Tri karakteristike stavova:

1. Direktivni (za i protiv) i dinamički (podstiču dejstvo) karakter
2. Stav integriše kognitivnu (saznajnu), emocionalnu i konativnu (voljnu) mentalnu funkciju
3. Stav je stečena dispozicija (trajna pretpostavka) formirana na osnovu iskustva

Faktori koji utiču na formiranje stavova:

1. Grupa kojoj pojedinac pripada
2. Osobine ličnosti i njeni motivi (potrebe)
3. Informisanost

Održavanje stavova zavisi od funkcionalnog karaktera stava (stavom ostvarujemo neki cilj).

Menjanje stavova zavisi od stalnosti faktora formiranja stavova.

Delovanje stavova: pozitivno delovanje na aktivnosti koje su u skladu sa sopstvenim stavovima i obrnuto.

Konformizam – zastupanje stavova grupe kojoj pripadamo.

- Praktično konformiranje –stav grupe različit od ličnog stava
- Potpuno konformiranje – stav grupe se poklapa sa ličnim stavom

Predrasude – stavovi koji nisu zasnovani na činjenicama.

- Pozitivne predrasude
- Negativne predrasude (etničke, rasne, verske predrasude,...)

Borba protiv predrasuda:

- **zakon** protiv ispoljavanja predrasuda
- **informisanje** o neopravdanosti predrasuda
- sistematsko **vaspitanje** protiv predrasuda

Interesovanja – spremnost za bavljenje aktivnostima i zadovoljstvo u tome (zainteresovan = spreman)

Strast – veoma intenzivna interesovanja (koja zaokupljaju)

Hobi – neprofesionalna interesovanja u slobodno vreme

Vrednosti – posebno važan, pozitivan i trajan odnos prema nečemu (obuhvata više stavova).

- Personalne vrednosti – važne za pojedinca
- Socijalne (društvene) vrednosti – važne za društvo

Formiranje interesovanja i vrednosti:

Vrši se kroz razvoj od deteta, preko adolescenta, do zrele ličnosti sa izgrađenim interesovanjima i vrednostima.

Propaganda – saopštenje kojima se nastoji izmena tuđih stavova.

Dva principa uspešne propagande:

- Privući pažnju na propagandnu poruku
- Izazvati motivisanost za prihvatanje propagandne poruke (propagandni objekat se povezuje sa nekim dopadljivim motivom)

Glasine – namerno konstruisane netačne tvrdnje koje se lako i brzo šire (mogu biti i spontane)

Namerne glasine su važno oružje psihološkog rata. (Izazivaju psihološku slabost, nezadovoljstvo, nepoverenje,..)

Javno mnjenje – stavovi stanovništva o društvenim pitanjima. (Formira se masmedijima !)

FRUSTRACIJE I KONFLIKTI

Nemogućnost zadovoljavanja svojih motiva (potreba).

Frustracija – sukob motiva i prepreke.

Motiv se (čak ni dugotrajnim naporom) ne može zadovoljiti zbog spoljašnje prepreke !

Konflikt – sukob dva motiva.

Motiv se ne može zadovoljiti jer se jedan motiv suprotstavlja drugom !

Izvori frustracija:

1. Fizička prepreka
2. Socijalne, društvene prepreke (drugi ljudi)
3. Sopstvena prepreka (nesposobnost, kukavičluk, nedostatak samopouzdanja..)

Vrste konflikata:

1. Konflikt dvostrukog privlačenja
Odaberi jedan od dva privlačana cilja, od dva dobra izaberi jedno !
Neminovna neprijatnost: mora se odbaciti jedan privlačan cilj.
2. Konflikt dvostrukog odbijanja
Odaberi jednu od dve neprijatne stvari, od dva zla izaberi manje !
Upražnjava se i „treće“ rešenje: bežanje iz situacije i napuštanje oba zadatka.
3. Konflikt privlačenja i odbijanja – ambivalentnost
Postoji i privlačenje i odbijanje prema istom motivu !

Reakcije na frustracije i konflikte:

1. Povećanje pozitivnih napora – realistička reagovanja
 - Povećanje napora
 - Promena pristupa (direkcije)
 - Promena cilja
 - Agresivno ponašanje - kao posledica dugotrajne i uporne frustracije (može doći do premeštanja agresije na drugi cilj !)

2. Odbrambeni mehanizam – manje realistička reagovanja

Čovekovo JA se brani od spoljašnjih opasnosti i od sopstvenih želja.

Nesvesna reakcija na frustracije i konflikte u cilju obezbeđivanja samopoštovanja ili poštovanja.

- Racionalizacija – odbrana novim načinom ponašanja u koje veruje i opravdava
Vrste racionalizacije:
 - Kiselo grožđe (umanjiti značaj (vrednom) nedostižnom cilju)
 - Sladak limun (uvećati značaj (nevažnom) lako dostižnom cilju)
- Identifikacija – lični neuspeh se ublažuje identifikovanjem sa drugom osobom ili grupom
(danas niko nije položio ispit !)
- Projekcija – lažno pripisivanje sopstvenih želja
(nemam uspeha kod devojaka, pa uobražavam da me devojke progone)
- Potiskivanje – odbrana od nedozvoljenih želja koje nisu u skladu sa vlastitim sistemom vrednosti.
- Reakciona formacija – potiskivanje + suprotno ponašanje (ulizivanje, šlihtanje)
- Regresija – ponašanje karakteristično za raniji uzrast
- Sublimacija – negativna energija usmerena na socijalno prihvatljive aktivnosti (agresivni sportista)
- Negiranje ili odricanje – psihička odbrana odbacivanja, nepriznavanja opasnosti(beg od realnosti)

LIČNOST

Ličnost – **celokupnost ponašanja** neke osobe, tj. **sistem osobina koji određuje način ponašanja.**

Osobine ličnosti – personalne dispozicije (trajne pretpostavke) u načinu ponašanja.

Ličnost je sistem dispozicija ponašanja koji određuje ponašanje. (???!!!!!???)

Problemi koje proučava psihologija ličnosti:

1. Struktura ličnosti (sastav i međusobne veze osobina)
2. Dinamika ličnosti (pokretač aktivnosti = motiv (potrebe))
3. Razvoj ličnosti (nasleđe, aktivnost, sredina)

STRUKTURA LIČNOSTI

Ličnost je sistem opštih trajnih osobina – **crte ličnosti**

Postoje tri vrste crta ličnosti:

1. Crte **temperamenta** – označavaju način delovanja pojedinca. Kako ?
2. Crte **karaktera** – označavaju razloge delovanja pojedinca. Zašto ?
3. Crte **sposobnosti** – označavaju umešnost delovanja pojedinca. Koliko dobro ? (inteligencija)

Ličnost je potpuno određena temperamentom, karakterom i inteligencijom !

Temperament

Temperament je način emocionalnog reagovanja na draži i situacije.

Vrste temperamenta – Hipokratova klasifikacija:

1. Kolerik – kolerički temperament (brz i jak)
2. Sangvinik – sangvinički temperament (brz, a slab)
3. Melanholik – melanholički temperament (spor, a jak)
4. Flegmatik – flegmatički temperament (spor i slab)

Temperament je većim delom nasleđen.

Karakter

Karakter je moralna strana ličnosti iskazana voljnim (konativnim) osobinama.

Vrste karakternih crta:

1. Opšte karakterne crte – odlučnost, upornost, hrabrost,...
2. Socijalne karakterne crte – tolerancija, humanost,...
3. Radne karakterne crte – marljivost, odgovornost,...
4. Sopstvene karakterne crte – skromnost, samokritičnost,...

Karakter se većim delom stiče iskustvom.

Sposobnosti

Sposobnost je obdarenost u raznim oblastima delovanja.

Opšta sposobnost (za snalaženje u novim situacijama) je **inteligencija**.

Telesne osobine kao faktori ličnosti

Telesne osobine ne utiču na psihičke osobine, ali svest o sopstvenom izgledu i reagovanje drugih utiče.

Svest o sebi

Čovek je nerealan u ocenama vlastitih osobina.

Identitet je naša svest da smo u različitim situacijama ista ličnost.

Svest o sebi – identitet zavisi od ocene drugih o nama.

Psihološki profil – psihološki tip

Psihološki profil je način **prikazivanja ličnosti** preglednim izlaganjem karakterističnih crta ličnosti.

Do psihološkog profila se dolazi faktorskom analizom:

Tipologija i tipovi ličnosti

- Hipokratova tipologija (kolerik, sangvinik, melanholik, flegmatik)
- Jungova tipologija:
 1. Introvertne ličnosti (okrenute sebi, unutrašnjem svetu)
 2. Ekstravertne ličnosti (okrenute drugima, spoljašnjem svetu)
 3. Ambivertne ličnosti – mešani tip ličnosti (većina ljudi !)

Hipokrat

Jung

Sindromni tip ličnosti

Sindrom – **grupa osobina** koja se kod pojedinca javlja često i zajedno

- Sindrom kompulsivnosti – pedantnost, upornost, urednost
- Sindrom autoritarnosti – potčinjavanje, poštovanje, krutost, formalizam, agresivnost

Modalni tip ličnosti

Modalni tip ličnosti obuhvata češće osobine većeg broja ljudi (nacije, profesije, klase, sloja,...).

DINAMIKA LIČNOSTI

Dinamika ličnosti proučava pokretanje i usmeravanje ličnosti i njenih aktivnosti.

- Urođene pokretačke snage – **instikti**
- Stečene pokretačke snage – **motivi**

Podsticaj - objekti i situacije koji aktiviraju pokretačke snage (novac,...)

Volja i odlučivanje

Volja – **doživljaj sposobnosti** izbora motiva, ciljeva i načina ostvarenja ciljeva.

Delatnost je sistem voljnih radnji.

Odluka – doživljaj prihvatanja određenog cilja kao svrhe i samog sebe kao uzroka akcije.

Faze procesa odlučivanja:

1. Doživljaj potrebe i teškoće ispunjenja cilja
2. Svest o okolnostima, uslovima
3. Traženje mogućih rešenja i ocena prednosti i nedostataka
4. Prihvatanje jednog od mogućih rešenja

RAZVOJ LIČNOSTI

Postepene **promene** organizma **zasnovane na nasleđu i iskustvu** (aktivnosti i sredini).

- Filogenetski razvoj – razvoj vrste
- Ontogenetski razvoj – razvoj pojedinca

Razvoj učenjem je delotvoran tek nakon sazrevanja naslednih osobina !

Socijalizacija

Socijalizacija – promena ponašanja (učenje) delovanjem socijalnih faktora (kontaktima sa drugim osobama).

Socijalizacija omogućava:

- razvoj ličnosti
- uključivanje pojedinca u društvo

Činioci socijalizacije – faktori koji utiču na tok i rezultate socijalizacije

1. **Porodica** - ima najveći značaj u razvoju ličnosti.

Dete je otac čoveka !

Frojd

2. **Škola** - institucija obrazovanja i vaspitanja (formiranje stavova, normi, vrednosti, ...)
3. **Vršnjaci** - drugovanje je važno sredstvo socijalizacije.

Ostali činioci socijalizacije: društvene organizacije, masovni mediji,...

Izvori socijalizacije

- Kultura – karakteristična shvatanja i norme ponašanja koje se prenose iz generacije u generaciju
- Društveni sistem – razvijenost i organizacija društva
 - Posredni uticaj – porodični odnosi, školski program,...
 - Neposredni uticaj – poslovni odnosi, klase, slojevi,...

Klase – kategorije društva koje se razlikuju po moći i imovini

- Gornja klasa
- Srednja klasa
- Radnička klasa

Slojevi – postoje unutar klasa i razlikuju se po položaju

Integracija u društvenu zajednicu

Čovek je izrazito socijalno društvo. Smisao socijalizacije je priprema za društveni život.

Društvena stratifikacija

Podela, razvrstavanje stanovništva na delove (strate), na osnovu starosti, obrazovanja, zanimanja, nacionalnosti, klase,...

Vežanost za grupe – grupna pripadnost

Vrste nacionalne orijentacije (vežanosti, svesti):

- Nacionalistička orijentacija - nacista – volim svoje, mrzim druge
- Nacionalna orijentacija - nacionalista – volim svoje, ne mrzim druge
- Internacionalna orijentacija - internacionalista – volim i svoje i druge podjednako

Uticao društva na ličnost:

- Koncept bazične strukture ličnosti – za formiranje ličnosti najvažniji način podizanja dece
- Učenje o socijalnom karakteru:
 - individualni karakter ličnosti – osobine po kojima se ljudi razlikuju
 - socijalni karakter ličnosti – zajedničke osobine članova nekog društva

From

Lični i socijalni identitet

Identitet – svest da smo u različitim situacijama ista ličnost

- Fizičko JA – svest o fizičkom izgledu
- Psihološko JA – svest o psihičkim osobinama (crte ličnosti i stavovi)
- Idealno JA – željene osobine

Zrela ličnost

Krajnji stepen razvoja ličnosti – zrela ličnost.

Faktori zrelosti:

- Razvijenost psihičkih funkcija
- Unutrašnja integrisanost ličnosti – povezanost i usklađenost nasleđenih i stečenih osobina
- Integrisanost u društvo

definišu tri vrste zrelosti:

- Intelektualna zrelost
- Emocionalna zrelost
- Socijalna zrelost

kroz pokazatelje zrelosti:

- Odnos prema stvarnosti – zainteresovanost, objektivnost, odsustvo predrasuda,...
- Odnos prema sebi – prihvatanje sebe, težnja za razvojem, samokontrola,...
- Odnos prema drugima – poštovanje drugih, moralni odnosi, norme ponašanja,...

Relativna zrelost – objektivnost u odnosu na stvarnost, realističnost prema sebi, osetljivost za druge.

TEORIJE LIČNOSTI

Razmatra probleme strukture, dinamike i razvoja ličnosti.

Vrste teorija ličnosti:

- Psihodinamička teorija – ličnost je dinamički, aktivan sistem
- Bihevioristička teorija – ličnost se manifestuje kroz ponašanje koje se razvija učenjem
- Teorija crta – ličnost se manifestuje kroz crte ličnosti
- Socijalna teorija ličnosti – posmatraju razvoj ličnosti pod uticajem društva
- Humanistička teorija – shvatanje čoveka kao složenom, pozitivno orjentisanom biću

Teorije koje naglašavaju biološke osnove ličnosti

Frojdova psihoanalitička teorija ličnosti

Frojd

Psihički život čine dve komponente (ledeni breg):

- Svesna (manja „vidljiva“ komponenta)
- Nesvesna (veća „nevidljiva“ komponenta)

Dinamika ličnosti se iskazuje kroz pokretačke snage:

- Instikt života – cilj je održanje jedinke i vrste (energija održanja – libido, posledica seksualnog nagona)
- Instikt smrti – razarački, destruktivni nagon umrtvljavanja, vraćanja u stanje mirovanja

Struktura ličnosti:

- ID (ono) – Instikti koji teže zadovoljenju ciljeva odmah i po svaku cenu. Ograničeni su uslovima i okolnostima.
- EGO (ja) – Nastoji da zadovolji zahteve IDa u skladu sa ograničenjima SUPER EGA
- SUPER EGO (nad ja) – usvojene moralne i društvene norme kao regulatori ponašanja. Sprečava izvršenje zahteva ID-a.

Uravnotežena ličnost podrazumeva sklad ida, ega i superega !

Sukob ida, ega i superega dovodi do poremećenog ponašanja ličnosti !

Razvoj ličnosti:

Za formiranje ličnosti najvažnije rano detinjstvo (do 5. godine): *Dete je otac čoveka !*

Biheviorističko shvatanje ličnosti

Bihevioristička teorija je situaciona teorija koja naglašava zavisnost ponašanja od situacije.

Problem razvoja ličnosti se razmatra kroz problem učenja.

Miler-Dolardova teorija ličnosti

Miler, Dolard

Učenjem se uz određenu S draž (stimulans), vezuje određeni R odgovor (reakcija).

Stabilne veze između S draži i R odgovora dovode do trajnih načina ponašanja – navike.

Ličnost se opisuje navikama.

Uzrok sticanja ponašanja je instrumentalno učenje.

Ako slučajni oblik ponašanja dovede do korisnog efekta, on je zadržan – naučen.
Ako slučajni oblik ponašanja dovede do štetnog efekta, on se ne ponavlja – nije naučen.

Teorije ličnosti koje ističu posebnost i izuzetnost čoveka

Olportova teorija crta – personalistička teorija

Olport

- Dinamika ličnosti:

Olport tvrdi da Frojdova teorija ne važi za ponašanje normalnog čoveka !

Nastanak funkcionalne autonomije motiva je u suprotnosti sa ID-om kao skupom nekoliko bioloških instikata.

- Struktura ličnosti:

Ličnost je organizacija trajnih opštih osobina – crta ličnosti.

Olpart tvrdi da su crte ličnosti individualne za svakog pojedinca ! (personalistička teorija)

Fromova socijalna teorija ličnosti

From

Čovek ima životinjske i ljudske osobine i potrebe.

Ljudska potreba – potreba za stvaranjem (Čovek nije samo stvor prirode, već i kreator)

Ponašanje ljudi je **kompromis između suštinskih ljudskih težnji i zahteva društva !**

Otuđenost od ljudske prirode je posledica uticaja društva.

Vrednost čoveka nije u ljudskim kvalitetima, već u njegovoj prodajnoj ceni (koliko poseduje i koliko može da zaradi).

Humanističke teorije ličnosti

Teorije kod kojih je naglašena samoaktualizacija (samoostvarenje).

Čovek nastoji da ostvari sve mogućnosti koje poseduje kao ljudsko biće (misli i stvara).

Maslovljeva teorija ličnosti

Maslov

Čovek nema rđavih svojstava !

Rđava svojstva nastaju u rđavim uslovima (onemogućuju ispunjenje pozitivnih potreba).

Maslovljeve grupe potreba (hijerarhija motiva):

1. Fiziološke potrebe
2. Potreba za sigurnošću i redom
3. Potreba za pripadnošću i ljubavi
4. Potreba za samopoštovanjem i poštovanjem od strane drugih
5. Potreba za samoaktualizacijom (samoostvarenjeam – iskorišćenje sopstvenih mogućnosti)

Izmenjena stanja svesti

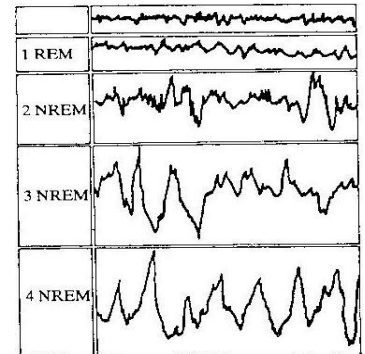
Budno stanje svesti – postoji trajni tok svesti, koji podrazumeva neprekidnu aktivnost moždane kore.

Izmenjeno stanje svesti – spavanje, hipnoza, meditacija,...

Spavanje i san

Dva stanja svesti u toku spavanja (na osnovu električnih talasa u moždanoj kori):

- REM faza (Rapid Eye Movement)
– elektro talasi i aktivnost kore slični budnom stanju, postoje snovi.
- NREM faza
– elektro talasi i aktivnost kore različiti od budnog stanja, nema snova.

Frojdovo tumačenje snova:

1. Snovi predstavljaju ispunjenje želja (koje nameće ID)
2. Snovi čuvaju spavanje (otkriveni sanjamo sneg)

Hipnoza

Hipnoza je ekstremni vid sugestije – promena mišljenja pod dejstvom tuđeg saopštenja.

Hipnotičko stanje je stanje slično snu u kome hipnotisana osoba potpada pod puni uticaj hipnotizera.

Droga i dejstvo droge

Droga je hemijsko sredstvo koje utiče na fiziološke i psihičke procese.
(Svi lekovi su droge, ali sve droge nisu lekovi)

Psihoaktivna droga – droga koja dejstvom na nervni sistem, utiče na psihičke procese.

Vrste droga:

- Stimulativne droge – stimulatori: kafa, čaj, nikotin, red bul, guarana,...
- Depresantne droge – droge za smirenje (smanjuju uznemirenost i bol):
 - Analgetici: aspirin, analgin,...
 - Opijati (narkotici): opijum(mak), morfijum(mak), heroin(mak), alkohol, marihuana, hašiš,...
- Halucinogene droge – izazivaju halucinacije (psihodelične droge): LSD, meskalin,...

Narkomanija – bolest psihičke i fizičke zavisnosti od uzimanja droge.

Parapsihološke pojave

Parapsihologija – nepriznata nenaučna psihologija

Vrste parapsiholoških pojava:

1. Pojave ekstrazenzorne percepcije (ESP) – opažanje bez korišćenja čula.
 - Telepatija – prenošenje misli
 - Vidovitost – opažanje na daljinu
 - Proročanstvo – predviđanje budućnosti
2. Psihokinezičke pojave – uticaj misli na fizičke aktivnosti (pomeranje predmeta mislima,...)

POREMEĆAJI PONAŠANJA

Prilagođeno ponašanje – usklađenost vlastitih i razvojnih potreba sa zahtevima sredine

Vrste neusklađenog ponašanja:

- Agresivnost i anksioznost
 - Agresivnost – posledica neuspeha zadovoljenja određenih motiva. (Reakcija na trenutni neuspeh.)
 - Anksioznost – kada neuspeh dovede do nesigurnosti. (Reakcija na trajni neuspeh.)
- Alijencija i anomija
 - Alijencija (otuđenje) – gubitak volje za životom (za stvaranjem, razvijanjem,...), usamljenost,...
 - Anomija (ravnodušnost) – viši stepen alijencije: gubi se i interesovanje za društvena zbivanja
- Delikvencija – kršenje društvenih normi za koje su propisane zakonske kazne (krađe, provale, nasilje,...)

Delikventi – Omladina, počinioci delikata (iz siromašnih sredina ili emocionalno nezrele osobe)

Uzroci delikvencije:

- Socijalni uzroci - siromaštvo
- Psihološki uzroci – emocionalna nezrelost, smanjena inteligencija, protest,...

- Alkoholizam

Alkohol – najrasprostranjenija psihoaktivna depresantna droga !

Alkoholizam – kontinuirano uzimanje većih količina alkohola.

Uzroci alkoholizma: socijalni i psihološki.

- Narkomanija – psihička ili fizička zavisnost od droge (ne samo od narkotika – opijata)

POREMEĆAJI DUŠEVNOG ŽIVOTA

Normalno i nenormalno ponašanje

Dva kriterijuma za definisanje normalnosti tj. nenormalnosti:

- Nenormalno – odstupanje od ponašanja većine
- Nenormalno – odsustvo određenih „normalnih“ osobina:
 - Emocionalna stabilnost
 - Razvijenost inteligencije
 - Realističnost u oceni sebe i drugih
 - Odsustvo agresivnosti i anksioznosti
 - Volja za životom (odsustvo alijencije i anemije)

Psihičke teškoće i poremećaji

Poremećaj ponašanja – trajno nenormalno i beskorisno ponašanje (neprilagođenost)

Dve vrste mentalnih poremećaja:

- Lakši duševni poremećaji – **neuroze**
- Teži duševni poremećaji (duševne bolesti) – **psihoze**

Neuroze – blaga neprilagođenost (trenutna, kratkotrajna)

Neuroza – blaži duševni poremećaj u vidu smanjene sposobnosti prilagođavanja situacijama i ljudima.

Neuroza se manifestuje kroz:

- Nesigurnost
- Nerealno, neadekvatno ponašanje
- Nenormalno ponašanje

Vrste neuroza:

- Fobija – neracionalan strah (klaustrofobija, agorafobija)
- Anksiozna neuroza – jak napad neodređenog straha koji često vodi u depresiju.
- Opsesivno-kompulsivna neuroza – opsesivnost idejom ili nekom aktivnošću
- Histerija – neuroza kod koje se teško psihičko stanje manifestuje trenutnim prividnim fizičkim oštećenjima (oduzetost, gubitak sluha, gubitak vida,...)
- Hipohondrija – preterana briga za sopstvenim zdravljem

Psihoze – teža neprilagođenost (trajna)

Psihoza – teži duševni poremećaj sa **prekidom kontakta sa stvarnošću** (iluzije, halucinacije,...)

Vrste psihoza:

- Organske psihoze – uzrok su organske promene (bolest, povreda, starost,...)
- Funkcionalne psihoze – beg od stvarnosti kao odbrambeni mehanizam od trajne neprilagođenosti, nerešivog trajnog konflikta ili frustracije,...

Vrste funkcionalnih psihoza:

- Šizofrenija (cepanje razuma) – puna nesposobnost ocene realnosti (teški poremećaji kognitivnih f-ja)
- Paranoja – trajna sumanuta uverenja o vlastitoj veličini (umišljanje progona i pretnji)
- Afektivni poremećaj (manijakalno depresivna psihoza) – smenjuju se manije i depresije

Uzroci duševnih oboljenja (psihoza):

- Nasledne predispozicije
- Doživljaji iz detinjstva (nesvesni nagoni)
- Snažan duševni potres (stres, šok)

Psihopatija

Psihopatija je karakterni poremećaj ponašanja pojedinca (psihopate) koji se obično zadovoljava na štetu drugih. (alkoholičar, narkoman, siledžija, sadista, piroman,...)

Uzrok psihopatije je najčešće loša socijalizacija pojedinca.

Sprečavanje i lečenje psihičkih poremećaja

Sprečavanje psihičkih poremećaja

- Primarna prevencija – sprečavanje neželjene pojave, uzroka poremećaja
- Sekundarna prevencija – uključivanje izlečene osobe u društvene tokove, resocijalizacija
- Mentalna higijena – zdravo detinjstvo, pomoć u odlukama, izbegavanje sukoba, razvijanje tolerancije, realna slika o sebi, posao bez stresa,...

Lečenje psihičkih poremećaja

- Fiziološko lečenje – lečenje fizičkim i hemijskim sredstvima (lekovima)
- Psihološko lečenje – lečenje psihološkim sredstvima: bolesnik menja shvatanja i odnos prema drugima

Psihoterapija – psihološke intervencije u cilju savlađivanja duševnih poremećaja.

Psihoterapijski postupci:

- Savetovanje, dijalog – postizanje svesti bolesnika o potisnutim konfliktima koji su uzrok psihičkih tegoba.
- Psihoanaliza - otkrivanje i otklanjanje izvora psihičkih tegoba, a ne posledica !
- Nedirektivna terapija – bolesnik vlastitim naporima dolazi do realne slike o sebi i stvarnosti
- Bihevioralni pristup – otkloniti rđavo ponašanje i „naučiti“ novo zdravo ponašanje
- Grupna terapija – uspešno otklanja poremećaj odnosa sa drugima

KOMUNIKACIJA

Komunikacija – prenos poruka putem znakova.

Vrste komunikacionih znakova:

- Namerno saopšteni znaci – simboli
- Spontano saopšteni znaci – signali (ekspresivni simboli)

Najrazvijeniji oblik komunikacije, kao socijalne interakcije, je govor.

Vrste komunikacija

- Verbalna komunikacija – korišćenjem reči (usmena i pismena)
- Neverbalna komunikacija – bez reči (facijalna ekspresija – izraz lica)

Karakteristike verbalne komunikacije:

- Simbolička
- Samo kod čoveka
- Intezivna kod svakog pojedinca
- Sredstvo razvoja pojedinca i društva
- Neograničena mogućnost kombinovanja znakova (izražavanja)

Jezik – najizgrađeniji sistem izražavanja i neophodno sredstvo mišljenja

Faze komunikacionog procesa:

1. Kodiranje (vrši predajnik poruke)
2. Prenos (putem komunikacionih kanala)
3. Dekodiranje (vrši prijemnik poruke)

Komunikacija je uspešna ako postoji saglasnost u kodiranju i dekodiranju prenete poruke !

Izvori nesporazuma pri komunikaciji

- Denotativno značenje – pravo značenje, isto za sve
- Konotativno značenje – dodatno značenje, zavisi od tumačenja (sloboda, demokratija,...)
- Smetnje kod davaoca komunikacije – nije dobro formulisano
- Smetnje kod primaoca komunikacije – nije dobro protumačeno

Masovne komunikacije

Komunikacije koje dopiru do velikog broja osoba i prenose se sredstvima masovnih komunikacija (mas mediji).

Mas mediji: štampa, radio, film, televizija,...

Preko mas medija vlast ostvaruje uticaj na građane.

ŽIVOT U GRUPI

Grupa u užem smislu – strukturirana grupa (svaki član ima svoje mesto i svoju ulogu u grupi).

Grupa u širem smislu – nestrukturirana grupa (članovi imaju zajednički cilj: pokret, gomila, mnoštvo, publika).

Vrste grupa:

- Male grupe – grupe sa ograničenim brojem članova, obično strukturirana grupa.
Grupa se smatra malom dok je **moгуć** učestali **neposredan kontakt** (do 50 članova).
- Velike grupe – grupe sa mnogo ili neograničeno mnogo članova, mogu biti strukturirane (organizacije) ili nestrukturirane
 - Primarne grupe – male grupe sa jakim **emocionalnim vezama** (porodica, prijatelji,...)
 - Referentne grupe – grupe koje značajno utiču na ponašanje članova (grupa kao **uzor** ponašanja tj. poređenja)
- Formalne grupe – grupa sa **propisanim** mestom i ulogom svakog člana (proizvodni pogon).
- Neformalne grupe – grupa sa zajedničkim ciljem, potrebom, interesovanjem,...(prijateljska grupa)
 - Klika – neformalna grupa dela članova (podgrupa) u okviru neke grupe sa suprotnim interesima od interesa matične grupe
- Pripadnička – svoja grupa – članovi se poistovećuju, identifikuju sa grupom
- Nepripadnička – tuđa grupa – grupe kojima ne pripadamo

Tri važne male grupe (za razvoj ličnosti !):

- Porodica – mala, primarna, neformalna, pripadnička grupa
Uža porodica (roditelji i deca) je najvažnija primarna grupa.
Tri najznačajnije funkcije porodice: reprodukcijona, vaspitna (socijalizacija), ekonomska f-ja.
- Vršnjačka prijateljska grupa – mala, referentna, neformalna, pripadnička grupa
Funkcija vršnjačke grupe: razvija socijalnu zrelost ličnosti.
- Školsko odeljenje – mala, referentna, formalna i neformalna, pripadnička grupa
Funkcija odeljenja: vaspitno-obrazovna f-ja, socijalni razvoj,...

Formiranje grupa

Nastanak i razvoj grupa:

1. Namerni nastanak – preduzeće
2. Spontani nastanak – prijatelji

Važnost članstva u grupi:

1. Članstvo služi kao sredstvo za ispunjenje nekog cilja (radnici, fudbaleri,...) *namerni nastanak*
2. Članstvo je cilj postojanja grupe (porodica, prijatelji,...) *spontani nastanak*

Proces razvoja:

1. Upoznavanje članova
2. Interakcija među članovima (komunikacija)
3. Utvrđivanje odnosa (poretka) u grupi
4. Ostvarenje grupnih ciljeva

Grupne norme – karakteristična i prihvaćena ponašanja članova grupe važna za ostvarenje grupnog cilja.

U formalnim grupama grupne norme su propisane.

Odnosi u grupi

Grupna struktura – stabilni trajni među lični odnosi u grupi.

Vrste grupne strukture:

- Struktura zadataka – obzirom na poslove koje pojedini članovi obavljaju (definiše **ulogu** člana u grupi)
- Struktura moći – obzirom na donošenje odluka (definiše **položaj** člana u grupi)
- Komunikaciona struktura – obzirom na pravac i obim razmenjenih informacija
- Afektivna ili sociometrijska struktura – obzirom na socijalne i **emocionalne** odnose u grupi

Struktura moći i tipovi moći:

Tipovi moći se definišu na osnovu izvora moći:

1. Moć nagrađivanja
2. Moć prisile (kažnjavanja)
3. Legitimna moć – propisana ili po nepisanom opšteprihvaćenom pravilu
4. Referentna moć – ima je referentni član na osnovu ugleda, autoriteta, sposobnosti,...
5. Stručnjačka moć – „moćan“ član ima znanja i veštine potrebne za ostvarenje grupnog cilja.

Rukovođenje grupom

Deo strukture moći – vođa.

U formalnoj grupi vođa je propisan (rukovodilac).

U neformalnoj grupi vođa je najuticajniji, najpoverljiviji član.

Funkcije vođe:

- Funkcija upravljanja – upravljanje i podsticanje izvršenja grupnog zadatka, dodela uloga članovima,...
- Funkcija staranja o članovima – dobri odnosi među članovima, zadovoljstvo pojedinih članova,...

Načini rukovođenja:

- Autokratsko rukovođenje – vođa sve rešava sam, odlučuje o svemu, preuzima odgovornost,...
- Demokratsko rukovođenje – članovi učestvuju u odlukama, podela odgovornosti, vođa je koordinator,...

GRUPNI PROCESI

Grupni procesi podrazumevaju aktivnost grupe na ostvarenju grupnog cilja – dinamika grupe.

- Uporedna (paralelna) aktivnost grupe – svaki član ima svoj posao – podela rada
- Zajednička aktivnost grupe – više članova zajedno učestvuje u aktivnosti – nema podele rada

Saradnja i takmičenje

Saradnja se javlja kada ostvarenje i vlastitog i grupnog cilja zavisi od svih članova grupe. (uvek korisna)

Takmičenje se javlja kada cilj može da postigne samo jedna osoba. (može biti korisno (motiv više))

Grupni proces obično sadrži i saradnju i takmičenje članova.

Uspešnost grupe

Uspešna grupa (kolektiv):

1. Ostvareni grupni ciljevi – efikasna grupa
2. Članovi grupe zadovoljni !

Kolektiv je efikasna grupa zadovoljnih članova !

Grupno rešavanje problema ima i pozitivne i negativne strane.

Grupna diskusija uvek pozitivna.

LJUDU U MASI

Masovno ponašanje

Masa – veći broj pojedinaca povezan istim ciljem sa masovnim ponašanjem. – **nestrukturirana grupa** !

Masovno ponašanje: velika emocionalnost, sugestibilnost, homogenost (homogena emocionalna sugestibilnost)

Masovna skupina – masa okupljena na ograničenom prostoru:

- **Publika** – najmanje izraženo masovno ponašanje – najveća individualnost članova.
Privremena, pasivna, receptivna nestrukturirana grupa sa sličnim ciljem: zadovoljenje interesovanja
Pasivna publika se može pretvoriti u aktivnu (agresivnu) grupu – **navijači**.
- **Mnoštvo** – masovno ponašanje uz zadržanu individualnost članova (prelaz između publike i gomile)
Masovna skupina ili neokupljeni pojedinci sa karakteristikama mase.
Aktivna nestrukturirana grupa – **demonstranti na mitingu**
Mnoštvo je često i ekspresivna masa – masa koja izražava emocionalno zasićene stavove.

- **Gomila** – najviše izraženo masovno ponašanje, individualnost članova skoro da nepostoji –prava masa !

Najaktivnija i najemocionalnija nestruktuirana grupa – **linč grupa, ljudi u požaru,...**

Vrste gomila:

- Agresivna gomila – gubitak racionalne kontrole vlastitog ponašanja, zadovoljstvo u rušenju i uništavanju, iskazivanje potisnutih motiva, intezivnost predrasuda,...
 - linč – agresija i nasilje pod uticajem predrasuda
 - pogrom – nasilje nad većim brojem članova neke (etničke) grupe (holokaust, genocid,...)
- Gomila u panici – gubitak racionalne kontrole vlastitog ponašanja, opsednutost brigom za sebe, bezobzirnost prema drugima, panika usled saznanja da se ne mogu svi spasiti, zbunjenost, uznemirenost, strah, bezglavo bežanje,...
 - požar u zatvorenom prostoru

Socijalni pokreti

Socijalni pokret – kolektivno nastojanje da se pokrenu i ostvare određene društvene promene.

Socijalni pokret je **nestrukturirana**, relativno trajna grupa sa jasno određenim ciljem.

Socijalni pokret se strukturiranjem pretvara u organizaciju – ekološki pokret postaje politička partija.

Vrste pokreta prema namerama:

- Akvizitivni socijalni pokret – ima cilj da **postigne** nešto što deo populacije nema, a želi da ostvari. (pokret za oslobođenje, ravnopravnost,...) (akvizicija=postizanje, dostizanje,...)
- Agresivni socijalni pokret – protiv pripadnika druge vere, nacionalnosti (rasistički pokret, nacionalistički pokret,...)

Tri najznačajnija socijalna pokreta XX veka:

- Ekološki pokret – posledica svesti o uništenju prirode, borba za očuvanje prirode,...
- Feministički pokret – borba protiv diskriminacije žena i za njihovu društvenu ravnopravnost
- Mirovni pokret – borba za očuvanje mira i obustave svih ratova, razoružavanje, smanjenje i uništenje atomskog naoružanja,...

PSIHO REČNIK:

PSIHA = INTELEKT + EMOCIJE

INTELEKT = OPAŽANJE, UČENJE, PAMĆENJE, MIŠLJENJE

KOGNITIVNO = SAZNAJNO

KONATIVNO = VOLJNO

MOTIV = (stečena) POTREBA

INSTIKT = (urođena) POTREBA

RAZVOJ = NASLEĐE + ISKUSTVO

ISKUSTVO = AKTIVNOST + SREDINA (aktivnost =učenje)

DISPOZICIJA = TRAJNA PRETPOSTAVKA

LIČNOST = OSOBINE => PONAŠANJE

CRTE LIČNOSTI = TEMPERAMENT + KARAKTER + SPOSOBNOST

PSIHIČKA SPOSOBNOST = INTELIGENCIJA